

พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย Buddhist Innovation and Human Development in Contemporary Society

พระสิริพัทตร์ วิสัย

Phra Siripak Wisai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author's Email: siripak175@gmail.com

Received: 2026-05-25; Revised: 2026-07-26; Accepted: 2026-07-29

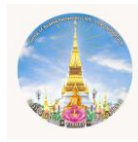
บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดพุทธนวัตกรรมกับการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย โดยมุ่งวิเคราะห์ความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อพัฒนามนุษย์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การแข่งขัน วัฒนธรรมบริโภคนิยม ความเครียด และความเปราะบางทางจิตใจของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา แนวคิดการพัฒนามนุษย์ แนวคิดนวัตกรรม และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง จากนั้นวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงพุทธบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า พุทธนวัตกรรมมิได้หมายถึงการสร้างสิ่งใหม่ทางวัตถุหรือเทคโนโลยีเท่านั้น แต่หมายถึงการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้กับบริบทใหม่ เพื่อให้เกิดคุณค่าใหม่ต่อชีวิต องค์กร ชุมชน และสังคม โดยมีหลักไตรสิกขาเป็นฐานสำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ ศีลเป็นฐานของการพัฒนาพฤติกรรม ความรับผิดชอบ และความสัมพันธ์ สมาธิเป็นฐานของการพัฒนาจิตใจ ความมั่นคงภายใน สติ และความสามารถในการจัดการอารมณ์ ส่วนปัญญาเป็นฐานของการพัฒนาความเข้าใจ เหตุผล การตัดสินใจ และการรู้เท่าทันชีวิต องค์ความรู้ใหม่ที่เสนอในบทความนี้คือ “รูปแบบพุทธนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาคนยุคร่วมสมัย” ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ฐานพุทธธรรม การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ การพัฒนาภายใน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม บทความนี้เสนอว่า พุทธนวัตกรรมเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างมนุษย์ที่มีความสามารถ มีคุณธรรม มีสติ มีปัญญา และสามารถดำรงชีวิตอย่างสมดุลในสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: พุทธนวัตกรรม, การพัฒนามนุษย์, ไตรสิกขา, สังคมร่วมสมัย, พุทธบูรณาการ

Abstract

This academic article aims to examine Buddhist innovation and human development in contemporary society. It focuses on the meaning, components, and application of Buddhist principles for human development amid rapid changes in technology, economy, competition, consumer culture, stress, and psychological vulnerability in modern life. This article employs a documentary study by reviewing Buddhist concepts, human development theories,

innovation concepts, and relevant academic literature. The collected data are analyzed and synthesized into an integrative Buddhist framework. The study finds that Buddhist innovation does not merely refer to the creation of new material objects or technologies. Rather, it refers to the creative application of Buddhist teachings in new contexts in order to generate meaningful value for individuals, organizations, communities, and society. The Threefold Training serves as a key foundation for holistic human development. Morality develops behavior, responsibility, and relationships. Concentration develops mental stability, mindfulness, and emotional regulation. Wisdom develops understanding, reasoning, decision-making, and awareness of life. The new body of knowledge proposed in this article is the “Buddhist Innovation Model for Contemporary Human Development,” consisting of five components: Buddhist principles, interdisciplinary integration, inner development, behavioral transformation, and social responsibility. The article argues that Buddhist innovation can serve as an important approach for cultivating capable, ethical, mindful, wise, and balanced human beings in contemporary society.

Keywords: Buddhist Innovation, Human Development, Threefold Training, Contemporary Society, Buddhist Integration

บทนำ

สังคมร่วมสมัยเป็นสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซับซ้อน และเชื่อมโยงกันหลายมิติ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และโอกาสได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความเร่ง ความล้นเกินของข้อมูล การแข่งขันสูง และความไม่แน่นอนในชีวิตประจำวัน เศรษฐกิจสมัยใหม่ผลักดันให้มนุษย์ต้องพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่รอดในตลาดแรงงาน และระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา วัฒนธรรมบริโภคนิยมทำให้ความต้องการของมนุษย์ถูกกระตุ้นอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นแรงขับทางจิตใจที่ยากจะหยุดนิ่ง ขณะที่ความเครียด ความโดดเดี่ยว ความเปราะบางทางอารมณ์ และภาวะขาดความหมายในชีวิตกลายเป็นปัญหาที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในสังคมปัจจุบัน

ภายใต้บริบทเช่นนี้ การพัฒนามนุษย์จึงไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะทางวิชาชีพ หรือสมรรถนะในการทำงานเท่านั้น หากต้องขยายไปสู่การพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม คือการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ความสัมพันธ์ และความรับผิดชอบต่อสังคม มนุษย์ในยุคปัจจุบันมิได้ต้องการเพียงความสามารถในการแข่งขัน แต่ต้องการความสามารถในการอยู่กับตนเองอย่างรู้เท่าทัน อยู่กับผู้อื่นอย่างไม่เบียดเบียน และอยู่กับสังคมอย่างมีความหมาย การพัฒนามนุษย์ในความหมายนี้จึงต้องมีทั้งมิติภายนอกและมิติภายในควบคู่กัน

พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิดและระบบการฝึกฝนมนุษย์ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตอย่างรอบด้าน หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีได้มุ่งเน้นเพียงความเชื่อหรือพิธีกรรม หากเน้นการเรียนรู้ การฝึกฝน การพิจารณาเหตุปัจจัย และการเปลี่ยนแปลงตนเองจากภายในสู่ภายนอก แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคมร่วมสมัยที่กำลังเผชิญปัญหาความเจริญทางวัตถุที่ไม่สมดุลกับความเจริญทางจิตใจ

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้จึงมิใช่การย้อนกลับไปสู่รูปแบบเดิมอย่างตายตัว แต่เป็นการนำแก่นธรรม มาสร้างความหมายใหม่ วิธีการใหม่ และแนวทางการพัฒนามนุษย์ที่ตอบโจทย์สังคมปัจจุบัน

แนวคิด พุทธนวัตกรรม จึงมีความสำคัญในฐานะสะพานเชื่อมระหว่างพระพุทธศาสนากับบริบท สมัยใหม่ พุทธนวัตกรรมมิใช่เพียงการใช้เทคโนโลยีเผยแพร่ธรรมะ หรือการสร้างกิจกรรมทางศาสนาในรูปแบบ ใหม่เท่านั้น แต่หมายถึงการปรับใช้หลักพุทธธรรมให้เกิดคุณค่าใหม่ในการพัฒนาชีวิต การศึกษา องค์กร ชุมชน และสังคม ธนัท ติระพรชัย อธิบายว่า พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์สามารถพิจารณาผ่าน องค์ประกอบทางพระพุทธศาสนา และสรุปสู่หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นฐานสำคัญใน การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ และความสามารถในการดำรงชีวิตร่วมกับสังคม (ธนัท ติระพรชัย, 2567) แนวคิดนี้สอดคล้องกับบทความของพระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล ที่เห็นว่าการพัฒนาทุน มนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาควรพัฒนาทั้งกาย จิต ปัญญา และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (พระครูสมุห์ พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล, 2567)

เมื่อพิจารณาในมิติของไตรสิกขา จะเห็นได้ว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการพัฒนามนุษย์ที่มีลำดับและ ความสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ศีลมิได้หมายถึงข้อห้ามทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการจัด ระเบียบพฤติกรรม การใช้ชีวิตอย่างไม่เบียดเบียน การสร้างความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความ รับผิดชอบ สมาธิมิได้หมายถึงการนั่งหลับตาหรือการปลีกตัวออกจากโลกเท่านั้น แต่หมายถึงการฝึกจิตให้ตั้ง มั่น มีสติ มีความสามารถในการรับรู้อารมณ์และจัดการความคิดอย่างเหมาะสม ส่วนปัญญามิใช่เพียงความรู้ ทางวิชาการ แต่หมายถึงความเข้าใจเหตุปัจจัย การพิจารณาอย่างรอบคอบ การตัดสินใจบนฐานความจริง และ การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของชีวิต

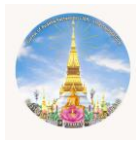
ในสังคมร่วมสมัยที่มนุษย์ถูกกระตุ้นด้วยเทคโนโลยีและวัฒนธรรมบริโภคนิยมอย่างต่อเนื่อง ศีลช่วยให้ มนุษย์มีขอบเขตในการใช้เสรีภาพ ไม่ใช้ความสามารถเพื่อเอาเปรียบผู้อื่น และไม่ปล่อยให้ความอยากนำชีวิต ไปสู่พฤติกรรมที่ทำลายตนเองและสังคม สมาธิช่วยให้มนุษย์มีพื้นที่ภายใน ไม่ถูกดึงไปตามกระแสข้อมูล ความ กลัว ความโกรธ หรือความเปรียบเทียบตลอดเวลา ส่วนปัญญาช่วยให้มนุษย์มองเห็นความจริงของชีวิต เข้าใจความไม่แน่นอนของโลก และสามารถเลือกดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลและมีคุณค่า

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยจึงจำเป็นต้องอาศัยพุทธนวัตกรรมในฐานะกระบวนการ ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาใหม่ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความเครียดจากการทำงาน ปัญหาการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ปัญหาการใช้เทคโนโลยีอย่างขาดสติ ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวและ องค์กร หรือปัญหาการขาดจริยธรรมในระบบสังคม พุทธนวัตกรรมสามารถเข้ามาช่วยออกแบบกระบวนการ เรียนรู้ การฝึกอบรม การบริหารองค์กร การพัฒนาชุมชน และการสร้างวัฒนธรรมสังคมที่มีทั้งประสิทธิภาพ และคุณธรรม

บทความนี้จึงมุ่งศึกษา “พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย” โดยใช้หลักไตรสิกขา เป็นฐานในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อเสนอกรอบแนวคิดที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดในทางวิชาการและ การปฏิบัติได้ ทั้งนี้ บทความนี้ได้มุ่งเสนอพระพุทธศาสนาในฐานะคำตอบสำเร็จรูปของปัญหาทั้งหมด แต่เสนอ พระพุทธศาสนาในฐานะแหล่งปัญญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่อย่างสร้างสรรค์ เพื่อ พัฒนามนุษย์ให้มีความสมดุลระหว่างความสามารถภายนอกกับคุณภาพภายใน ระหว่างความก้าวหน้าทางวัตถุ กับความมั่นคงทางจิตใจ และระหว่างความสำเร็จส่วนบุคคลกับความรับผิดชอบต่อสังคม

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาแนวคิดพุทธนวัตกรรมการในฐานะกระบวนการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างคุณค่าใหม่ในสังคมร่วมสมัย
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ในการพัฒนามนุษย์อย่างป็นองค์รวม
3. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบพุทธนวัตกรรมการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล องค์กร ชุมชน และสังคม

วิธีการศึกษา

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเชิงสังเคราะห์ ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร โดยศึกษาจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพุทธนวัตกรรมการไตรสิกขา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในฐานะข้อมูลวารสารวิชาการไทย จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดหลัก ได้แก่ พุทธนวัตกรรมการพัฒนามนุษย์ สังคมร่วมสมัย และไตรสิกขา

กระบวนการศึกษาประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การรวบรวมเอกสารและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง 2) การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อแยกประเด็นสำคัญ 3) การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวคิด และ 4) การเสนอรูปแบบองค์ความรู้ใหม่ในเชิงพุทธบูรณาการ วิธีการศึกษาดังกล่าวเหมาะสมกับบทความนี้ เพราะประเด็นพุทธนวัตกรรมการพัฒนามนุษย์เป็นประเด็นเชิงแนวคิดที่ต้องอาศัยการตีความ การเปรียบเทียบ และการสังเคราะห์ข้ามศาสตร์

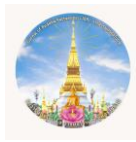
แนวคิดพุทธนวัตกรรมการ

คำว่า นวัตกรรม โดยทั่วไปมักหมายถึงการสร้างสิ่งใหม่ วิธีการใหม่ หรือกระบวนการใหม่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล องค์กร หรือสังคม อย่างไรก็ตาม เมื่อนำมาพิจารณาในมิติทางพระพุทธศาสนา พุทธนวัตกรรมการมีความหมายลึกกว่าการสร้างควมใหม่ในเชิงเทคนิค เพราะเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้กับบริบทใหม่ เพื่อทำให้เกิดคุณค่าใหม่ต่อการดำเนินชีวิต การพัฒนาคน และการแก้ปัญหาสังคม

พุทธนวัตกรรมการจึงมิใช่การเปลี่ยนแก่นของพระพุทธศาสนาให้เป็นสิ่งใหม่ แต่เป็นการรักษาแก่นธรรมและปรับวิธีนำเสนอ วิธีใช้ และวิธีประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของโลกปัจจุบัน เช่น การใช้หลักสติในการจัดการความเครียด การใช้หลักศีลในการสร้างธรรมาภิบาลในองค์กร การใช้หลักปัญญาในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม หรือการใช้หลักไตรสิกขาเป็นกรอบพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร

ธนัท ตีระพรชัย (2567) ชี้ว่า พุทธนวัตกรรมการกับพัฒนาทุนมนุษย์สามารถเชื่อมโยงกับองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี โดยเฉพาะศาสนบุคคลซึ่งสัมพันธ์กับทุนมนุษย์ และสามารถสรุปเป็นหลักไตรสิกขาในการพัฒนาคนให้สมบูรณ์ขึ้นทั้งกาย จิตใจ และปัญญา ขณะที่โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ (2565) ศึกษาพุทธนวัตกรรมการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพุทธนวัตกรรมการสามารถนำไปใช้ในกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ตั้งแต่วัยเยาว์

ดังนั้น พุทธนวัตกรรมการจึงอาจสรุปได้ว่าเป็น การประยุกต์พุทธธรรมอย่างสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนามนุษย์ในบริบทใหม่ โดยมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) มีฐานจากหลักพุทธธรรม 2) สอดคล้องกับปัญหาและบริบทปัจจุบัน 3) สร้างคุณค่าใหม่ต่อชีวิตและสังคม และ 4) สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับบุคคลและสถาบันทางสังคม

การพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

การพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยมีความซับซ้อนมากกว่าสังคมในอดีต เพราะมนุษย์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหลายด้านพร้อมกัน เทคโนโลยีทำให้การสื่อสารรวดเร็วขึ้น แต่ก็ทำให้มนุษย์ถูกรบกวนทางความคิดและอารมณ์มากขึ้น เศรษฐกิจสมัยใหม่เปิดโอกาสใหม่ แต่ก็สร้างแรงกดดันด้านรายได้ ความมั่นคง และการแข่งขัน วัฒนธรรมบริโภคนิยมทำให้มนุษย์มีทางเลือกมากขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ ความอยาก และความไม่พอใจในชีวิตได้ง่ายขึ้น

การพัฒนามนุษย์จึงไม่ควรหมายถึงการทำให้คน เก่งขึ้น เท่านั้น แต่ต้องทำให้คน ดีขึ้น และ อยู่เป็นมากขึ้นด้วย กล่าวคือ มนุษย์ควรได้รับการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จิตใจ ปัญญา และทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น อรรถพล เสือคำธณ (2566) เสนอว่าการพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนควรช่วยให้บุคลากรค้นพบศักยภาพของตนเอง มีคุณภาพ และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนว่าการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธมิได้แยกออกจากโลกการทำงานหรือองค์กร แต่สามารถนำไปบูรณาการกับการพัฒนาองค์กรและสังคมได้

ในมิติทางพระพุทธศาสนา การพัฒนามนุษย์มิได้มองมนุษย์เป็นเพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ แต่เห็นมนุษย์เป็นชีวิตที่มีศักยภาพในการฝึกฝน เปลี่ยนแปลง และยกระดับตนเองได้ พระครูสมุห์พลสวัสดิ์ จิตสีโล (2567) เห็นว่าการพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาควรพัฒนาทั้งกาย จิต ปัญญา และสภาพแวดล้อมของชีวิต เนื่องจากมนุษย์มิได้ดำรงอยู่โดดเดี่ยว แต่สัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม

กล่าวได้ว่า การพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยควรมีลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ 1) พัฒนาความสามารถในการดำรงชีวิตและทำงาน 2) พัฒนาคุณธรรมและความรับผิดชอบ 3) พัฒนาจิตใจให้มีสติและมั่นคง และ 4) พัฒนาปัญญาให้รู้เท่าทันชีวิตและสังคม การพัฒนาทั้ง 4 ประการนี้สามารถเชื่อมโยงกับหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจน

ไตรสิกขาในฐานะฐานการพัฒนามนุษย์

ไตรสิกขาเป็นหลักการฝึกฝนมนุษย์ 3 ด้าน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา หลักการนี้มีได้เป็นเพียงหลักธรรมทางศาสนา แต่เป็นระบบการพัฒนามนุษย์ที่มีโครงสร้างชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระบบสมัยใหม่ได้ ปาริชาติ เปรมวิชัย (2566) อธิบายว่า หลักไตรสิกขาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ เพื่อให้คนมีความประพฤติดี มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ และมีศักยภาพสูง

1 ศีล การพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์

ศีลเป็นฐานของการจัดระเบียบชีวิตและความสัมพันธ์ของมนุษย์ ศีลช่วยให้มนุษย์รู้จักขอบเขตของการกระทำ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และดำรงชีวิตอย่างสุจริต ในสังคมร่วมสมัยศีลสามารถประยุกต์ใช้กับประเด็นจริยธรรมในการทำงาน การใช้เทคโนโลยี การบริโภค การสื่อสาร และการอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลาย

เมื่อมนุษย์มีศีล พฤติกรรมจะไม่ถูกขับเคลื่อนด้วยความอยากหรือผลประโยชน์เฉพาะหน้าเพียงอย่างเดียว แต่มีกรอบคุณธรรมกำกับ ศีลจึงเป็นฐานของความไว้วางใจในครอบครัว องค์กร และสังคม หากสังคมมีความสามารถทางเทคโนโลยีสูง แต่ขาดศีล ความสามารถนั้นอาจถูกใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์ ทำร้ายผู้อื่น หรือสร้างปัญหาใหม่ให้กับสังคม

2 สมาธิ การพัฒนาจิตใจ ความมั่นคงภายใน และสติ

สมาธิเป็นการฝึกจิตให้ตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน และมีสติรู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด และแรงกระตุ้น ในสังคมที่มนุษย์ถูกกระตุ้นตลอดเวลาจากข่าวสาร เครือข่ายสังคมออนไลน์ และการแข่งขันทางเศรษฐกิจ สมาธิมี

ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้มนุษย์มีพื้นที่ภายในสำหรับการหยุดคิด พิจารณา และเลือกตอบสนองอย่างเหมาะสม

สมาธิไม่ได้มีประโยชน์เฉพาะด้านศาสนา แต่สัมพันธ์กับคุณภาพการทำงาน การตัดสินใจ การจัดการอารมณ์ และสภาวะทางจิตใจ คนที่มีสมาธิย่อมมีความสามารถในการจดจ่อกับงาน ลดความว้าวุ่น และไม่ตกเป็นทาสของสิ่งเร้าภายนอกได้ง่าย ในแง่นี้ สมาธิจึงเป็นนวัตกรรมภายในที่สำคัญสำหรับมนุษย์ยุคดิจิทัล

3 ปัญญา การพัฒนาความเข้าใจ เหตุผล และการรู้เท่าทันชีวิต

ปัญญาเป็นความสามารถในการมองเห็นเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ เข้าใจความจริงของชีวิต และตัดสินใจอย่างรอบคอบ ปัญญาตามแนวพุทธมิใช่เพียงความรู้จากข้อมูล แต่เป็นความเข้าใจที่ผ่านการพิจารณาอย่างลึกซึ้ง และนำไปสู่การลดความยึดติด ความหลงผิด และการกระทำที่ก่อทุกข์

ในสังคมร่วมสมัย ปัญญามีบทบาทสำคัญต่อการรู้เท่าทันเทคโนโลยี การบริโภค สื่อ ความเชื่อ และกระแสสังคม มนุษย์ที่มีข้อมูลมากแต่ขาดปัญญาอาจตัดสินใจผิดพลาดได้ง่าย ขณะที่มนุษย์ที่มีปัญญจะสามารถเลือกใช้ข้อมูลเพื่อประโยชน์ ไม่ถูกชักจูงโดยอารมณ์หรือกระแส และสามารถดำเนินชีวิตด้วยความเข้าใจที่ลึกกว่าความสำเร็จภายนอก

พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย

เมื่อนำแนวคิดพุทธนวัตกรรมมาสัมพันธ์กับการพัฒนามนุษย์ จะเห็นว่าพุทธนวัตกรรมทำหน้าที่เป็นกระบวนการแปลงหลักธรรมให้กลายเป็นแนวทางปฏิบัติที่ตอบโจทย์ปัญหาสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาหลักสูตร การอบรมบุคลากร การสร้างวัฒนธรรมองค์กร การพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้

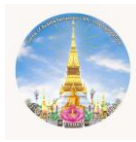
พุทธนวัตกรรมด้านการพัฒนามนุษย์ควรมีเป้าหมาย 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับสังคม ในระดับบุคคล พุทธนวัตกรรมช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเอง มีสติในการใช้ชีวิต จัดการความเครียด และพัฒนาปัญญาในการตัดสินใจ ในระดับองค์กร พุทธนวัตกรรมช่วยสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่มีคุณธรรม ความรับผิดชอบ ความไว้วางใจ และความร่วมมือ ในระดับสังคม พุทธนวัตกรรมช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้ง และสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวม

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรม เช่น การออกแบบกิจกรรมฝึกสติในสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรจริยธรรมดิจิทัลบนฐานศีล การอบรมผู้นำองค์กรด้วยหลักไตรสิกขา การสร้างพื้นที่เรียนรู้ในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐาน หรือการใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่หลักธรรมอย่างเหมาะสมกับคนรุ่นใหม่ งานของโยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ (2565) สะท้อนให้เห็นว่าพุทธนวัตกรรมสามารถนำไปใช้กับการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนได้อย่างเป็นระบบ ขณะที่วินัส ธรรมสาโรชต์ (2567) ศึกษาการบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในบริบทสำนักงานพื้นที่การศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไตรสิกขาสามารถเชื่อมโยงกับงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรสมัยใหม่ได้

ดังนั้น พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนามนุษย์จึงมิใช่เรื่องนามธรรม แต่สามารถออกแบบเป็นระบบการเรียนรู้และการปฏิบัติได้จริง โดยมีหัวใจสำคัญคือการทำให้หลักธรรมกลายเป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต ไม่ใช่เพียงเนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงในเชิงทฤษฎี

อภิปรายผล

จากการศึกษา พบว่า พุทธนวัตกรรมเป็นแนวคิดที่มีความเหมาะสมกับการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัย เพราะสามารถเชื่อมโยงระหว่างแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนากับปัญหาใหม่ของมนุษย์ได้อย่าง

สร้างสรรค์ ประเด็นสำคัญคือ พุทธนวัตกรรมมิได้เน้นความใหม่เพื่อความแปลกใหม่ แต่เน้นความใหม่ที่ก่อให้เกิดคุณค่า ความหมาย และการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นต่อชีวิตและสังคม

ผลการสังเคราะห์ชี้ว่า ไตรสิกขาเป็นฐานสำคัญของการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน ศิลช่วยพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ สมาธิช่วยพัฒนาจิตใจและสติ ส่วนปัญญาช่วยพัฒนาความเข้าใจและการตัดสินใจ หลักการนี้มีความสอดคล้องกับความต้องการของสังคมปัจจุบันที่ต้องการมนุษย์ซึ่งไม่เพียงมีความรู้และความสามารถ แต่ต้องมีคุณธรรม ความมั่นคงภายใน และปัญญาในการดำเนินชีวิต

เมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทางการบริหารทั่วไป จะพบว่าการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธมีจุดเด่นที่การไม่ลดทอนมนุษย์ให้เป็นเพียงทรัพยากรขององค์กรหรือเศรษฐกิจ แต่เห็นมนุษย์เป็นชีวิตที่มีมิติภายใน มีศักยภาพในการฝึกฝน และมีความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้ทำให้การพัฒนามนุษย์มีมิติทางจริยธรรมและจิตวิญญาณเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมสมัยใหม่ต้องการอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม การนำพุทธนวัตกรรมไปใช้จำเป็นต้องระวังไม่ให้กลายเป็นเพียงการใช้คำทางพระพุทธศาสนาอย่างผิวเผิน หากต้องมีความเข้าใจหลักธรรมอย่างถูกต้อง และสามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบทจริง เช่น สถานศึกษา องค์กร ชุมชน หรือสังคมดิจิทัล การประยุกต์ใช้ต้องคำนึงถึงภาษา วิธีการ กลุ่มเป้าหมาย และผลลัพธ์ที่ตรวจสอบได้

อีกประเด็นหนึ่งคือ พุทธนวัตกรรมควรเป็นการบูรณาการ ไม่ใช่การแทนที่ ศาสตร์สมัยใหม่พระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นฐานทางคุณค่าและปัญญา ขณะที่ศาสตร์สมัยใหม่สามารถสนับสนุนวิธีการ เครื่องมือ และระบบการประเมินผล การบูรณาการเช่นนี้จะทำให้การพัฒนามนุษย์มีทั้งความลึกทางคุณค่าและความชัดเจนทางวิธีการ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากบทความนี้ คือ รูปแบบพุทธนวัตกรรมเพื่อการพัฒนามนุษย์ร่วมสมัย หรือ BIM-H Model: Buddhist Innovation Model for Human Development

รูปแบบนี้ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

1. Buddhist Foundation ฐานพุทธธรรม

การพัฒนามนุษย์ต้องมีฐานจากหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะไตรสิกขา เพราะเป็นระบบการฝึกมนุษย์ที่ครอบคลุมพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

2. Integrated Knowledge การบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่

พุทธนวัตกรรมควรเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การศึกษา จิตวิทยา การบริหาร การสื่อสาร เทคโนโลยี และสังคมศาสตร์ เพื่อให้สามารถตอบโจทย์ปัญหาปัจจุบันได้จริง

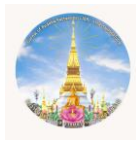
3. Mindful Transformation การเปลี่ยนแปลงจากภายใน

การพัฒนามนุษย์ที่แท้จริงเริ่มจากการรู้เท่าทันตนเอง มีสติ เห็นอารมณ์ ความคิด ความอยาก และแรงจูงใจของตน ก่อนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอก

4. Ethical Behavior การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างมีจริยธรรม

พุทธนวัตกรรมต้องนำไปสู่พฤติกรรมที่ดีขึ้น เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การไม่เบียดเบียน การสื่อสารอย่างเคารพ และการดำรงชีวิตอย่างพอดี

5. Social Contribution ความรับผิดชอบต่อสังคม

การพัฒนามนุษย์ไม่ควรจบที่ความสำเร็จส่วนบุคคล แต่ควรขยายไปสู่การสร้างประโยชน์ต่อครอบครัว
องค์กร ชุมชน และสังคม

สามารถสรุปเป็นแผนภาพแนวคิดได้ดังนี้

**ฐานพุทธธรรม บูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาภายใน เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม สร้าง
ประโยชน์ต่อสังคม**

หรือสรุปในรูปของไตรสิกขาได้ว่า

ศีล พฤติกรรมและความสัมพันธ์

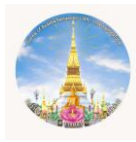
สมาธิ จิตใจ ความมั่นคงภายใน และสติ

ปัญญา ความเข้าใจ เหตุผล การตัดสินใจ และการรู้เท่าทันชีวิต

องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า พุทธนวัตกรรมไม่ใช่เพียงแนวคิดทางศาสนา แต่เป็นกรอบการพัฒนามนุษย์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ

ภาพ AI โมเดลองค์ความรู้ใหม่

บทสรุป

พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคที่มนุษย์เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเทคโนโลยี เศรษฐกิจ การแข่งขัน ความเครียด วัฒนธรรม บริโภคนิยม และความเปราะบางทางจิตใจ การพัฒนามนุษย์ในยุคนี้จึงไม่อาจมุ่งเพียงความรู้ ความสามารถ หรือสมรรถนะทางอาชีพเท่านั้น แต่ต้องพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ความสัมพันธ์ และความรับผิดชอบต่อสังคม

พุทธนวัตกรรมเป็นแนวทางที่ช่วยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับปัญหาและบริบทใหม่ โดยมีหลักไตรสิกขาเป็นฐานสำคัญ คือช่วยพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ สมาธิช่วยพัฒนาจิตใจ ความมั่นคงภายใน และสติ ส่วนปัญญาช่วยพัฒนาความเข้าใจ เหตุผล การตัดสินใจ และการรู้เท่าทันชีวิต เมื่อหลักทั้งสามได้รับการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม จะสามารถพัฒนามนุษย์ให้มีทั้งความสามารถ คุณธรรม ความสงบภายใน และปัญญาในการดำเนินชีวิต

บทความนี้เสนอว่า พุทธนวัตกรรมควรได้รับการพัฒนาในฐานะกรอบการเรียนรู้และการปฏิบัติที่เชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มิใช่เพียงการอนุรักษ์รูปแบบเดิมหรือการใช้เทคโนโลยีในทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นการสร้างคุณค่าใหม่ให้แก่การพัฒนามนุษย์ องค์กร ชุมชน และสังคม หากนำไปประยุกต์ใช้อย่างถูกต้อง พุทธนวัตกรรมสามารถเป็นฐานสำคัญในการสร้างมนุษย์ที่สมดุล มีสติ มีปัญญา และสามารถอยู่ร่วมกับสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีคุณค่า

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

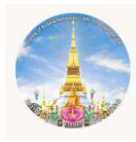
ควรมีการศึกษาพุทธนวัตกรรมในฐานะกรอบคิดเชิงสหวิทยาการ โดยเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น จิตวิทยา การศึกษา การบริหารทรัพยากรมนุษย์ เทคโนโลยีดิจิทัล และสังคมศาสตร์ เพื่อขยายองค์ความรู้ให้มีความชัดเจนและใช้ได้จริงมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

สถานศึกษา องค์กร และชุมชนควรนำหลักไตรสิกขาไปออกแบบกิจกรรมพัฒนามนุษย์ เช่น หลักสูตรฝึกสติ การพัฒนาจริยธรรมการใช้เทคโนโลยี การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีคุณธรรม และการพัฒนาชุมชนโดยใช้วัดหรือพื้นที่ทางสังคมเป็นฐานการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลของการใช้พุทธนวัตกรรมในการพัฒนามนุษย์ในกลุ่มต่าง ๆ เช่น นักเรียน นักศึกษา ครู บุคลากรองค์กร ผู้สูงอายุ และชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปพัฒนาโมเดลหรือหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- ธันท์ ติระพรชัย. (2567). พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาทุนมนุษย์. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 7(1), 310–319.
- ธีรทัศน์ ปิติภาคย์พงษ์, อำพร เจริญพร้อม, และวิลาวัลย์ บุญเพ็ญ. (2568). ไตรสิกขากับการพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21. *วารสารครุพัฒนาปริทรรศน์*, 2(2), 1–11.
- ปาริชาติ เปรมวิชัย. (2566). หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 6(1), A34–A41.
- พระครูใบฎีกาแสงเอื้อง นรินโท และคณะ. (2569). พุทธนวัตกรรมและการยกระดับคุณภาพชีวิตพลวัตกรรมการใช้ความรุนแรงของเด็กและเยาวชนเพื่อขับเคลื่อนยกระดับชุมชนสู่สันติสุขในจังหวัดบึงกาฬ. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(1), 97–110.
- พระครูพิศาลพัฒนานุกิจ (สุจินต์ นันทมาศ). (2568). พุทธการบริหารทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 8(1), 194–208.
- พระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล. (2567). การพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 7(3), 207–218.
- พระมหาจิณณวัตร สุจินโณ กันยาประสิทธิ์, และพระมหาธีระชัย สุจิตโต ภัคมี. (2567). ไตรสิกขากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 9(2), 2604–2612.
- พระมหาบรรณ ปญญธโร. (2565). การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามลักษณะทางพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 5(2), 183–191.
- พระฤทธิรงค์ ขนติธมโม (บุญแสน), พระครูประยุตสารธรรม, อาทิตย์ ผ่านพูล, และณฐกร เจือจันทร์. (2569). ยุทธศาสตร์การพัฒนาพุทธนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืนของสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. *วารสารสินธุโสธร*, 2(1), 47–59.
- โยตะ ชัยวรมนกุล, สุพัฒน์ ชัยวรรณ, พระมหาวิริชัย วรินโท, ผจญ คำสูงสงฆ์, และธวัช หอมทวนลม. (2565). พุทธนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 7(2), 91–103.
- วินัส ธรรมสาโรรัชต์. (2567). การบูรณาการตามหลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานพื้นที่การศึกษาจังหวัดราชบุรี. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 13(2), 476–483.
- อรรถพล เสือคำรณ. (2566). การพัฒนาทุนมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์*, 6(2), A217–A228.